

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Loppuraportti

Kestävää kasvua ja työtä 2014 - 2020
Suomen rakennerahasto-ohjelma

Viranomaisen merkintöjä

Saapumispäivämäärä 31.10.2022	Diaarinumero EUR A 2014/7921/09 02 01 01/2019/ESAELY
Käsittelijä Sirpa Raassina	Puhelinnumero 0295026159
Hankekoodi S21772	Tila Valmis

1 Hankkeen perustiedot

Hankkeen nimi Yrittäjyyskasvatuksella elinvoimaa Etelä-Savoon	
Alkamispäivämäärä 1.8.2019	Päätymispäivämäärä 30.6.2022
Toimintalinja 4. Koulutus, ammattitaito ja elinikäinen oppiminen	
Erityistavoite 9.1. Siirtymävaiheita ja koulutuksellista tasa-arvoa tukevien palveluiden parantaminen	
Tukimuoto Työllisyyden ja osaamisen edistämiseen sekä sosiaaliseen osallisuuteen liittyvä kehittämishanke	
Hanketyyppi Hanke, jossa on henkilöitä varsinaisena kohderyhmänä	
Kustannusmalli Flat rate 17 %	

2 Tuensaajan perustiedot

Tuensaajan nimi Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu Oy	
Y-tunnus 2472908-2	Hankkeen WWW-osoite http://www.xamk.fi
Yhteyshenkilön nimi Maisa Kantanen	
Yhteyshenkilön sähköpostiosoite mais.kantanen@xamk.fi	Yhteyshenkilön puhelinnumero 0405697899

Muut tuensaajat (osatoteuttajat)

Tuensaajan nimi Helsingin yliopisto Ruralia-insituutti	Y-tunnus 0313471-7
Tuensaajan nimi Etelä-Savon Koulutus Oy	Y-tunnus 2249317-6
Tuensaajan nimi Itä-Savon koulutuskuntayhtymä	Y-tunnus 0207390-8
Tuensaajan nimi Kirkkopalvelut ry/ STEP-koulutus (entinen Seurakuntaopisto)	Y-tunnus 0215281-7

3 Tiivistelmä

3.1 Hankkeen toiminnan ja tulosten tiivistelmä

Yrittäjyyskasvatuksella elinvoimaa Etelä-Savoon -hankkeen yleistavoitteena oli edistää nuorten työelämävalmiuksia ja yrittäjyyttä kehittämällä työelämätaitoja, yrittäjyystietoa ja –kokemuksia ja sitä kautta tukea nuorten siirtymisiä jatkokoulutukseen, työelämään tai yrittäjyyteen. Hankkeessa edistettiin yrittäjyyskasvatuksen avulla opiskelijoiden laaja-alaista yrittäjyysosaamista. Toimenpiteet lisäsivät opiskelijoiden osaamista ja sitä kautta työllistymismahdollisuuksia nyt ja tulevaisuudessa. Hanke toteutettiin YES Etelä-Savo brändin alla.

Hankkeessa oli kaksi konkreettista päätavoitetta. 1) Yrittäjyyskasvatuksen polun rakentaminen kaikkiin alueen kuntiin, joista muodostui Etelä-Savon laajuinen yrittäjyyskasvatuksen polku. Yrittäjyyskasvatuksen polku rakennettiin Mikkeliin, Savonlinnaan, Pieksämäelle, Juvalle, Kangasniemelle, Sulkavalle, Joroisiin ja Enonkoskelle. Lisäksi osallistuimme Puumalan kunnan polkuprosessiin. Muutama kunta jäi pois polkutyöskentelystä aikataulu- ja resurssipaineisiin vedoten (Mäntyharju, Rantasalmi, Hirvensalmi ja Pertunmaa). Haastattelujen avulla myös heidän näkemyksensä saatiin mukaan yhteiseen maakunnan yrittäjyyskasvatustaloon. Polut julkaistiin julkaisussa "Etelä-Savon näköinen yrittäjyyskasvatus".

2) Hanketoimijoiden muodostama vahva alueellinen yrittäjyyskasvatusverkosto, joka pyrittiin laajentamaan kaikkiin Etelä-Savon alueen kuntiin. Parhaiten verkostoajatus toteutui hankkeen projektiryhmän työskentelyssä, jossa koronapandemiasta huolimatta tavattiin verkossa tai hybridisti kuukausittain koko hankkeen ajan. Kaupunkien toimivat yrittäjyyskasvatusverkostot syntyivät Pieksämäelle ja Savonlinnaan. Koko Etelä-Savon

laajuiseen yhteistyöhön perustettiin uusi facebook ryhmä YES Etelä-Savo – Yrittäjyyskasvatus Etelä-Savossa, johon kaikkien toimijoiden on mahdollista jakaa omia hyviä käytäntöjään yrittäjyyskasvatuksesta, etsiä tukea tai uusia avauksia yhteistyöhön.

Hankkeessa konkreettiset tulokset työpaketeittain ovat seuraavat:

WP 1: Yrittäjyyskasvatuskokeilut yhdessä nuorten ja yritysten kanssa. Toimenpiteitä toteutui hankkeen aikana 39 kpl (tavoite 35). Hankkeen vaikutuksesta alueen toisen asteen opiskelijoiden työelämä- ja yrittäjyysosaaminen ja positiivinen asenne kasvoivat ja he saivat uusia yhteyksiä alueen yritys- ja työelämään.

WP 2: "Yrittämään oppii yrittämällä" - yrittäjyuden toimenpiteet opiskelijoille. Toimenpiteitä toteutui 33 kpl (tavoite 10). Yrittäjyuden käytännön toimenpiteet herättivät toteuttajissa arvioitua enemmän kiinnostusta erityisesti ammatillisella toisella asteella. Opiskelijat saivat kokemusta joko oman yrityksen perustamisesta tai pyörittämisestä ja yrittäjyuden eri osa-alueista käytännön toiminnan kautta.

WP 3: Opettajien koulutus. Opettajien koulutuksia toteutui 23 kpl ja lisäksi hanke järjesti kaksi alueellista yrittäjyyskasvatuksen foorumia, joista toinen oli hankkeen loppuseminaari. Koulutukset järjestettiin pitkälti verkkokoulutuksina, mikä mahdollisti osallistumisen koko maakunnan alueelta. Koulutusten kautta opettajien yrittäjyyskasvatusosaaminen lisääntyi. Koulutukset olivat avoinna kaikille kouluasteille, jotta yhteistyö eri kouluasteiden välillä vahvistuisi.

WP 4: Yrittäjyyskasvatuksen ehjän polun luominen ja mallinnus. Hankkeen tuloksena luotiin Etelä-Savon yrittäjyyskasvatuksen polku ja alueen kuntien omat yrittäjyyskasvatuksen polut. Polut julkaistiin julkaisussa "Etelä-Savon näköinen yrittäjyyskasvatus", josta löytyy sekä kuvat poluista että niiden kirjalliset kuvaukset. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-435-5>

3.2 Hankkeen toiminnan ja tulosten englanninkielinen tiivistelmä

Entrepreneurship education as the driving force of South Savo -project's common goal was to enhance the preparation of working life and entrepreneurship skills and experiences of the youth in the region of South Savo. The concrete results were achieved in the entrepreneurship education of upper secondary education and the development of the know-how of working life and entrepreneurship in the area of the South Savo area. In this project entrepreneurship is seen as a broad competence which supports future work and entrepreneurship skills. The project was executed under the brand YES South Savo.

This project had two concrete goals: 1) To build a path of entrepreneurship education that reaches all the municipalities of South Savo. In this project we made the paths of Mikkeli, Savonlinna, Pieksämäki, Juva, Kangasniemi, Sulkava, Jorinen and Enonkoski. We also took part of the path process of Puumala. Each municipality has a path of their own. Few municipalities didn't have the resources to build their paths (Mäntyharju, Rantasalmi, Hirvensalmi, Pertunmaa), but we used interviews to get also their voice heard in the regional path of entrepreneurship education in South Savo region. The paths were published in publication: "Etelä-Savon näköinen yrittäjyyskasvatus".

2) To create a strong regional entrepreneurship education network that was aimed to reach all the municipalities of South Savo. The project network had monthly meetings during the whole project time. Meetings were hybrid or totally online depending on the covid-19 situation. The cities of Pieksämäki and Savonlinna formed strong networks around entrepreneurship education and they are self-organized. For South Savo new Facebook group was formed - YES Etelä-Savo – Yrittäjyyskasvatus Etelä-Savossa – where all actors of entrepreneurship education can share their best practices, find support or new openings for the co-operation.

WP 1: Entrepreneurship education experiments organized together with the young and the enterprises. The students from upper secondary education improved their know-how of working life and entrepreneurship. There were 39 activities (goal 35) in this work package.

WP 2: "Learning entrepreneurship by trying it" – actions of entrepreneurship for students. This work package was more popular than planned, especially in the vocational colleges. The students of upper secondary education had the experience how to create or run their own business or different entrepreneurial tasks. There were 33 activities (goal 10) in this work package.

WP 3: Teachers' training. Teachers' know-how of entrepreneurship education and the cooperation between different levels of education and municipalities increased. We organized 23 teacher trainings -mostly online, which enabled the attending of teachers from all over the region. Trainings were meant for all education levels in order to increase the co-operation between them.

WP 4: The creation and the simulation of the path of entrepreneurship education. As the results of this project, the path of entrepreneurship education of South Savo and municipalities' own entrepreneurship education paths were created. The paths were published in publication: "Etelä-Savon näköinen yrittäjyyskasvatus" where both pictures of the paths and their written explanations can be found. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-435-5>

4 Hankkeen tarve, toteutus ja tulokset

4.1 Miten hanke onnistui vastaamaan kehittämistarpeeseen ja kuinka hankkeen tavoitteet toteutuivat?

Hankkeen lähtökohtana ja yleistavoitteena oli edistää nuorten työelämävalmiuksia ja yrittäjyyttä kehittämällä työelämätaitoja, yrittäjyystietoa ja -kokemuksia ja sitä kautta tukea nuorten siirtymisiin jatkokoulutukseen, työelämään tai yrittäjyyteen. Hanketta päätettiin hakea keisimestä erityistavoitteesta, koska sen katsottiin olevan merkityksellinen alueen elinvoiman kanalta.

Hankkeen yleistavoitteen voi katsoa täyttyneen hyvin. Hankkeessa järjestettiin yhteensä 80 erilaista toimenpidettä työpaketeissa 1 ja 2 ja niihin osallistumiskertoja oli lähes 1600. Näillä toimenpiteillä edistettiin opiskelijoiden osaamista ja sitä kautta myös tulevaisuuden työllistymismahdollisuuksia. Toimenpiteet avataan tarkemmin kohdassa 4.2.

Tässä hankkeessa oli 2 konkreettista päätavoitetta. 1) Yrittäjyyskasvatuksen polun rakentaminen kaikkiin alueen kuntiin. Polku muodostuu malleista ja toimintatavoista, miten yrittäjyyskasvatusta jalkautetaan käytäntöön eri oppilaitosasteilla. Polku voi sisältää jo käytössä olevia olemassa olevia malleja. Hankkeen tarkoituksena oli kuitenkin luoda uusia osia polkuun kokeilemalla uusia toimenpiteitä yhdessä opiskelijoiden ja yritysten kanssa sekä kehittämällä yrittäjyuden oppimisen malleja opiskelijoille. Tämä tavoite toteutui varsin hyvin, vaikka jokunen kunta jäikin pois polkutyöskentelystä. Yrittäjyyskasvatuksen polku rakennettiin Mikkeliin, Savonlinnaan, Pieksämäelle, Juvalla, Kangasniemelle, Sulkavalle, Joroisiin ja Enonkoskelle. Lisäksi osallistuimme Puumalan kunnan polkuprosessiin, mutta varsinaisen vastuu siitä oli SYTYKE-hankkeella, joka työsti polun sisällön lopulliseen muotoon yhdessä alueen oppilaitostojen kanssa. Muutama kunta siis halusi jättäytyä pois polkutyöskentelystä aikataulu- ja resurssipainaisiin vedoten. Nämä kunnat olivat Mäntyharju, Rantasalmi, Hirvensalmi ja Pertunmaa. Näiden neljän kunnan kanssa, jotka eivät halunneet tai pystyneet resurssisyistä tekemään varsinaista polkutyöskentelyä, päädyttiin henkilöhaastatteluihin, jotta myös heidän näkemyksensä saatiin mukaan yhteisen maakunnan polun rakentamiseen.

Jokaisen kunnan polku muodostui omanlaisekseen ja myös prosessit vaihtelivat paljon. Saimme luotua hankkeessa hyvän oman tapamme tehdä polkutyöskentelyä kuntalähtöisesti, jota esitellään sekä loppujulkaisussa että esiteltiin kansallisissa seminaareissa hankkeen aikana. Polkuja

työstettiin työpajoissa, joiden määrä vaihteli kunnan ja osallistujien tarpeiden mukaan. Kaikki polut mallinnettiin ja kuvattiin. Näistä kaikista poluista muodostui Etelä-Savon laajuinen yrittäjyyskasvatuksen polku, joka julkaistiin hankkeen loppujulkaisussa "Etelä-Savon näköinen yrittäjyyskasvatus".

Toinen päätavoite oli hanketoimijoiden muodostama vahva alueellinen yrittäjyyskasvatusverkosto, joka pyritään laajentamaan kaikkiin Etelä-Savon alueen kuntiin. Jokainen kunta tai toimija valitsi itse hankkeessa toteuttamansa toimenpiteet, mutta osa niistä suunniteltiin yhteisesti ja tietoa jaettiin kaikille hankkeen toteuttajille kuukausittaisissa projektiryhmän tapaamisissa. On myönnettävä, että ilman pandemiaa yhteistyötä eri oppilaitosten välillä olisi varmasti ollut enemmän, koska tästä ehdittiin tehdä monta hyvää suunnitelmaa hankkeen alussa, jotka jouduttiin sitten hautaamaan pandemiatilanteen ja erilaisten rajoitusten jatkuessa. Pandemian seurauksena toimenpiteet painoutuivat alussa verkkoon ja myöhemmissäkin vaiheissa pääsääntöisesti vain yhtä koulua koskevaksi. Koronarajoitusten vuoksi opiskelijoiden liikkuminen ei ollut mahdollista ja suurimman osan hankkeen toiminta-ajasta ulkopuoliset vierailijat eivät olleet mahdollisia useimmissa kunnissa ja kouluissa. Tämä väistämättä vaikutti toimenpiteisiin. Parhaiten verkostoajatus onnistui hankkeen projektiryhmän työskentelyssä, vaikka pandemia vaikutti myös siihen siirtäen suurimman osan tapaamista täysin verkkoon. Tapaamisia oli kuitenkin kuukausittain koko hankeajan.

Myös kaupunkikohtaisia onnistumisia saatiin verkostoitumisessa. Pieksämäellä perustettiin YEP – Yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku Pieksämäellä -ryhmä, joka kokoontuu puolivuosittain, ensimmäinen kokous oli toukokuussa 2022. Ryhmään kuuluu niin alueen oppilaitoksien ja peruskoulun ja lukion kuin kaupungin elinkeinopalvelun ja aktiivisten eri järjestöjen, kuten 4H:n ja Pieksämäen yrittäjien edustajia. Vetovastuun ryhmästä ja tapaamisten järjestämisestä saa kukin ryhmän jäsen vuorollaan, ensimmäisen vaiheen vastuun otti STEP-koulutus. Savonlinnassa päätettiin järjestää yhdessä vuosittainen toritapahtuma yrittäjänpäivän yhteydessä osana Savonlinnan yrittäjyyskasvatuspolkua. Myös tässä ovat mukana eri oppilaitokset ja koulut sekä kaupungin ja järjestöjen edustus. Myös Savonlinnassa verkostoyhteistyön nähdään saaneen lisäpontta hankkeesta.

Sen sijaan Mikkelissä vastaavaa vahvaa verkostoitumista ei syntynyt. Kuitenkin onnistumisia nähdään pienemmässä mittakaavassa, esimerkiksi Rantakylän yhtenäiskoulu on tänä syksynä kutsunut laajasti eri toimijoita hankkeesta ja sen ulkopuolelta perusasteen yrittäjyyspolkujen toimenpiteiden suunnitteluun. Hankkeen Mikkelissä toimivat tahot eli Xamk, Esedu, Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti ja Mikkelin lukio ovat tehneet yhteistyötä jo ennen kyseistä hanketta ja yhteistyötä pyritään kehittämään edelleen myös jatkossa.

Muissa alueen kunnissa yhteistyö on luonnostaan kunnan sisällä hyvää, koska useimmissa kunnissa on vain peruskoulu ja lukio, jotka useimmiten sijaitsevat saman katon alla tai hyvin lähekkäin. Koko Etelä-Savon laajuiseen yhteistyöhön perustettiin uusi facebook ryhmä YES Etelä-Savo – Yrittäjyyskasvatus Etelä-Savossa, johon kaikkien toimijoiden on mahdollista jakaa omia hyviä käytäntöjään yrittäjyyskasvatuksesta, etsiä tukea tai uusia avauksia yhteistyöhön. Tulevaisuus näyttää miten sivustolle käy ja löytääkö se paikkansa viestintäkanavana teemaan liittyen. Koko verkoston osalta itseohjautuvuus näyttää epätodennäköiseltä tässä vaiheessa ja kaikkia kuntia on varmasti vaikea saada mukaan toimintaan hyvästä yrityksestä huolimatta.

4.2 Mitä välittömiä tuloksia hankkeella saatiin aikaan? Mitä vaikutuksia tuloksilla on?

Työpaketit 1 ja 2. Hankkeessa järjestettiin yhteensä 82 erilaista toimenpidettä työpaketeissa 1 ja 2 ja niihin osallistumiskertoja oli lähes 1600. Näillä toimenpiteillä edistettiin opiskelijoiden osaamista ja sitä kautta myös tulevaisuuden työllistymismahdollisuuksia. Toimenpiteissä kehitettiin erilaisia yrittäjyyttä edistäviä ratkaisuja ja harjoiteltiin mahdollisia tulevaisuuden työelämän tarpeita. Hankkeen hakuvaiheessa tehty jako WP1:n mukaisesti yrittäjyyskasvatuskokeiluun yhdessä opiskelijoiden ja yritysten kanssa ja WP2:n mukaisesti "Yrittämään oppii yrittämällä" – yrittäjyyden toimenpiteisiin opiskelijoille ei osoittautunut kaikista toimivimmaksi jaottelutekijäksi, sillä niissä oli välillä päällekkäisyyttä ja siksi päädyimme raportoimaan niitä yhtenä kättänä seurantaraporteissa. Toimenpiteistä 39 kpl on WP1 mukaisia toimenpiteitä ja 33 kpl menee WP2 kategoriaan, 10 kpl luokittelen suunnittelemattomaan kohtaan muut. Hakemuksessa asetetut tavoitteet olivat vähintään 35 kpl kategoriaan WP1 ja vähintään 10 kategoriaan WP2, joten ne ylittyivät. Yksittäisiä toimenpiteitä ei voi verrata pituudeltaan, koska ne vaihtelevat muutaman tunnin luennoista tai webinaareista koko lukukauden kestäviin kokonaisuuksiin.

Mukana olevilta lukioilta yrittäjyyskasvatustoimenpiteitä ostettiin osana hankkeen toimintaa. Jokainen osallistuneesta kuudesta lukioista toteutti viisi toimenpidettä, jotka olivat erilaisia vapaavalintaisia lukiokursseja, osia olemassa olevissa kursseissa tai opinnoista erillisiä tapahtumia tai tempauksia paikallisten yritysten ja muiden toimijoiden kanssa eli näitä toimenpiteitä oli yhteensä 30 kappaletta. Muut toimenpiteet ovat päätoteuttajan ja hankkeen osatoteuttajien järjestämiä toimenpiteitä tai lukioiden muita pienempiä toimenpiteitä. Xamkin ja Ruralia-instituutin hankehenkilöstö suunnitteli ja kehitti useita toimenpiteitä lukioille ja ammattipistoille ja oli mukana myös monien käytännön toteutuksessa. Osan toimenpiteistä lukiot toteuttivat täysin itsenäisesti.

Joroisten lukion toimenpiteet olivat vuonna 2021 Yrittäjien kanssa kohti maaseutumarkkinoita, Fribaturnauksen järjestäminen, Oman yrittäjyyden suunnittelua sekä keväällä 2022 päättyneet Oma talous ja sijoittaminen ja Tutustuminen eri tasoiseen yritystoimintaan. Kussakin toimenpiteessä oli 5-11 opiskelijaa.

Juvan lukion toimenpiteet olivat vuonna 2020 Juvan lukion asiakaspalvelukurssi, keväällä 2021 päättynyt Mun osaaminen tulevaisuuden työelämässä hybridikurssi ja keväällä 2022 päättyneet Yritystoiminnan peruskurssi, Juvan lukion yrittäjyyspassi ja Tulevaisuuden työelämätaidot. Näihin toimenpiteisiin osallistui kuhunkin 4-12 opiskelijaa.

Kangasniemen lukion toimenpiteitä olivat jo vuonna 2019 alkanut Kangasniemi 2040 projekti, keväällä 2021 päättyneet Yrittäjyyskurssi 1, Yrittäjyyskurssi 2 – Mun osaaminen tulevaisuuden työelämässä ja keväällä 2022 päättyneet Yrittäjyyskurssi 3 – Yritysmarkkinointi ja Kangasniemen lukion markkinointielokuvan suunnittelu. Näissä toimenpiteissä oli osallistujia 6-7 osallistujaa kussakin, paitsi Kangasniemi 2021 toimenpiteessä kaikki luokka-asteet, jolloin kokonaisosallistujamäärä oli 67 henkilöä.

Mikkelin lukio aloitti toimenpiteet Yrityskurssilla keväällä 2020. Sitä seurasivat Matkailun uudet trendit Saimalla kurssi, Minä tulevaisuuden työelämässä -kurssi sekä Hyvinvointia työhön -teemailtapäivä. Lisäksi lukiossa pilotoitiin NY Vuosi Yrittäjänä ohjelman käyttöönotto Esedun yrittäjyysopettajan tuella. Opiskelijoita eri kursseilla oli 10-18 kussakin ja seitsemän opiskelijaa järjestivät teemailtapäivän, johon osallistui n. 225 lukion oppilasta.

Pieksämäen lukion toimenpiteet aloitettiin Hauenkita liikeideakilpailun ympärille järjestetyillä toimenpiteillä syksyinä 2019 ja 2020 ja kaikki lukion opiskelijat osallistuivat päätöstilaisuuteen livetapahtumassa vuonna 2019. Vuonna 2019 lukiolla järjestettiin oma ideointityöpaja, johon osallistui 30 opiskelijaa. Ideoinnin tarkoituksena oli lisätä mahdollisuuksia omien vahvuuksien tunnistamiseen ja hyödyntämiseen ongelmanratkaisussa. Näkökulma on positiivisessa psykologiassa ja ratkaisukeskeisyydessä. Vuonna 2020 päätöstilaisuus oli verkossa. Pieksämäen lukio järjesti yhteistyössä Esedun kanssa asiakaspalvelun huipputyppi kokonaisuuden. Muut toimenpiteet olivat "Jos sun lysti on" – yrittäjyyskasvatusprojekti

osana kehityspsykologian kurssia, Yrittäjyyden eettisiä haasteita – kokonaisuus ja Osaaminen tulevaisuuden työelämässä kurssi. Näihin osallistui 8-30 opiskelijaa.

Sulkavan lukion ensimmäinen toimenpide oli Projektina suurtaapahtuman organisointi, jossa opiskelijat saivat hyvän käsityksen suurtaapahtuman järjestämisestä – vaikka itse tapahtuma jouduttiinkin perumaan koronan vuoksi. Muut toimenpiteet olivat Inno-projekti – Remppa/tuunausprojekti yritysyritysteistyöllä, Videoprojekti yritystarinan tukena, Suurtaapahtuman ruokahuolto ja Yrityksen johtaminen -projekti. Osallistujia toimenpiteissä oli 10-22 henkilöä.

Esedun omia toimenpiteitä hankkeen aikana olivat Kultainen Jousi -liikeideakilpailun markkinointisuunnittelu, MiniMikkelin yritysideojen videointi, yhteistyöpäivä Luonnontuotteet kehittämishankkeen kanssa ja kaksi Yrittäjyysprojekti -kurssin pilotointia. Xamk vetoisesti toteutettiin kaksi tulevaisuustajuus työpajaa, toinen merkonomeille ja toinen Future Master Chefs -teemalla. Lisäksi silloinen Seurakuntaopisto ja Esedu järjestivät yhteisen yrittäjyyden tutustumismatkan Jyväskylään.

Samiedun omia tapahtumia olivat kesäyrittäjyyskoulutus opiskelijoille, leijonan kita sisustusalan opiskelijoille, luonto- ja ympäristöalan perustutkinnon yrittäjyysopinnot ja leiri, markkinointiviestintäkokeilu, yhteistyöprojektit paikallisten yritysten kanssa, yrittäjyysleirit, yrittäjyysprojekti ja Yrityskahvila yhteistyössä Uusyrityskeskusten kanssa (nykyiseltä nimeltään yrittäjyysneuvonta). Lisäksi Samiedu oli aktiivinen järjestämään yrittäjänpäivän yrittäjyystapahtumia yhteistyössä muiden paikallisten toimijoiden kanssa.

STEP-koulutuksen, aiemmalta nimeltään Seurakuntaopiston, toimenpiteitä olivat Syty innovoimaan valmennus, Yrittäjyysleiri, Yrittäjyyspajat syksyllä 2019 ja 2020 sekä keväällä 2020, Satasen haaste, Siivousyrittäjäkoulutus, Yto-pakohuoneeseen ja Kerhohajajapaviiniin liittyvät toimenpiteet sekä heidän Yrittäjyysprojektinsa. Seurakuntaopisto järjesti myös omia toimenpiteitä Hauenkitaan liittyen 2019 ja 2020.

Kaikki mukana olleet toisen asteen ammatilliset oppilaitokset kehittivät Xamkin ja Ruralian hankehenkilöstön avulla Yrittäjyysprojekti -kokonaisuuden, joka pilotoitiin Esedulla ja STEP-koulutuksessa ja kokonaisuus on jatkossa käytettävissä myös Samiedussa.

Xamk järjesti tapahtumista 6 kpl: Esedulle ja Mikkelin lukiolle Xamk toteutti vuonna 2019 Työelämävalmiudet -osion osana Päivä Johtajana projektia, lukion työelämä ja yrittäjyyskurssin verkko-opintoina koronapandemian alkuun kesällä 2020, Yrittäjyys osana työelämää tapahtumat Savonlinnan lyseon lukiolla ja Savonlinnan taidelukiolla syksyllä 2020 yhdessä Uusille urille-hankkeen kanssa, Yrittäjyysklinikat Worklife Boom tapahtumassa syksyllä 2021 Mikkelissä ja Savonlinnassa yhdessä paikallisten Uusyrityskeskusten kanssa ja Get to know the Start Up Scene tapahtuman keväällä 2022.

Hankkeessa järjestettiin useita yhteistapahtumia Xamk vetoisesti, jotka olivat joko verkossa, hybridinä tai useammalla kampuksella. Esedun ja Mikkelin lukion kanssa toteutettiin Yrittäjyyden Minicamp syksyllä 2020. Innostu! yrittäjyystapahtumat järjestettiin syksyllä 2019 ja 2020 ja Iloa yrittäjyydestä yrittäjänpäivän opiskelijawebinaari syksyllä 2021. Näitä yhteistapahtumia olivat myös Hauenkita 2019 videotyöpaja (Xamk, Seurakuntaopisto, Esedu, Pieksämäen lukio), Kultainen Jousi liikeideakilpailu 2021 ja sen päätöstilaisuus (Xamk, Esedu, Samiedu, STEP-koulutus, useat lukiot) yhdessä Yrittäjyyden kolmas aalto hankkeen kanssa, samoin kuin Mokapäivä 2021.

Työpaketti 3 – Opettajien koulutus. Hankkeessa järjestettiin yhteensä 23 opettajien koulutusta sekä kaksi Yrittäjyyskasvatuksen foorumia, joista toinen oli myös hankkeen loppuseminaari. Yhteensä näihin toimenpiteisiin osallistui 395 eri opettajaa tai koulutusalan ammattilaista. Osallistumistuntien määrä tähän työpakettiin liittyen oli 1296 h. Hankkeessa järjestettävät koulutukset olivat:

- 25.9.2019 Oppilaan vahvuuden käytännön toiminnaksi –koulutus Mikkelissä - 11 osallistujaa kolmesta yläkoulusta: Ristiina, Urheilupuisto ja Rantakylä
- 26.11.2019 Oppilaan vahvuuden käytännön toiminnaksi –koulutus Mikkelissä Suomenselän -4 osallistujaa
- 10.12.2019 Päämajakoulu, Mikkelissä: Oppilaan vahvuuden käytännön toiminnaksi – 25 osallistujaa
- 11.12.2019 Yrittäjyyskasvatuksen Ehjä polku koulutus – Rantakylän yhtenäiskoulu – 6 osallistujaa
- 22.1.2020 Juva Kuosmalan koulu: Oppilaan vahvuudet käytännön toiminnaksi – 2 osallistujaa
- 31.1.2020 Yrittäjyysinfoa opoille: Mikkelissä – 10 osallistujaa
- 19.2.2020 Pedagoginen iltapäivä: Puumalan yhtenäiskoulu – 19 osallistujaa
- 8.5.2020 klo 13-16 Positiivinen psykologia apuna yrittäjyyskasvatuksessa – 32 osallistujaa
- 13.5.2020 klo 13-16 Palvelumuotoilun ABC – 26 osallistujaa
- 20.5.2020 klo 13-16 Opettajasta valmentajaksi – 20 osallistujaa
- 26.5.2020 klo 13-16 Palvelumuotoilu projektioppimisen menetelmänä – 30 osallistujaa
- 25.9.2020 Ohjauksen virtuaalinen Business Tour -2 yrittäjää, Etelä-Savon yrittäjien edustaja ja 8 opettajaa + nauhoite lähetetty kaikille verkoston opoille
- 11.2.2021 Uuden sukupolven yrittäjyys– 19 osallistujaa
- 9.3.2021 Asiakaslähtöinen projektioppiminen– 20 osallistujaa
- 4.5.2021 Positiivinen psykologia apuna yrittäjyyskasvatuksessa – 22 osallistujaa
- 6.8.2021 Asiakaslähtöinen projektioppiminen (kohdistettu erityisesti Step-koulutukselle) -121 osallistujaa
- 5.10.2021 Osuuskunta – 13 osallistujaa, joista linjoilla 9 henkilöä
- 3.11.2021 Opettajasta valmentajaksi – 6 osallistujaa
- 11.4.2022 Opettajien yrittäjyyskasvatuskoulutus Samiedu – 7 opettajaa (Livekoulutus)

JATKUU KOHDASSA 4.3

4.3 Miten hakemuksen kohteena olevaa toimintaa jatketaan ja tuloksia sekä kokemuksia hyödynnetään hankkeen päättymisen jälkeen?

4.2 JATKUU

- 20.4.2022 Positiivinen pedagogiikka apuna yrittäjyyskasvatuksessa – linjoilla 21 opettajaa (myös tallenne)
- 26.4.2022 Miten yrittäjyyskasvatus voi olla helposti mukana oppilaitoksen arjessa – linjoilla 7 opettajaa (myös tallenne)
- 8.5.2022 Mitä yrittäjyyskasvatus voi antaa minulle opettajana – linjoilla 9 opettajaa (myös tallenne)
- 12.5.2022 Tulevaisuustyöpaja Xamkissa (Xentre ja Liiketalous) –23 osallistujaa

Työpaketti 4 – Yrittäjyyskasvatuksen ehjän polun luominen ja mallinnus. Yrittäjyyskasvatuksen polku rakennettiin Mikkelin, Savonlinnan, Pieksämäelle, Juvalle, Kangasniemelle, Sulkavalle, Joroisiin ja Enonkoskelle. Lisäksi hanke osallistui Puumalan kunnan polkuprosessiin, jossa varsinainen vastuu oli SYTYKE-hankkeella, joka työsti polun sisällön lopulliseen muotoon yhdessä alueen oppilaitostoitimijoiden kanssa. Mäntyharju,

Rantasalmi, Hirvensalmi ja Pertunmaa halusivat jättäytyä pois polkutyöskentelystä aikataulu- ja resurssipaineisiin vedoten. Näiden neljän kunnan kanssa päädyttiin henkilöhaastatteluihin, jotta myös heidän näkemyksensä saatiin mukaan yhteisen maakunnan polun rakentamiseen.

Jokaisen kunnan polku muodostui omanlaisekseen ja myös prosessit vaihtelivat paljon. Saimme luotua hankkeessa hyvän oman tapamme tehdä polkutyöskentelyä kuntalähtöisesti, jota esitellään sekä loppujulkaisussa että esiteltiin kansallisissa seminaareissa hankkeen aikana. Polkuja työstettiin työpajoissa, joiden määrä vaihteli kunnan ja osallistujien tarpeiden mukaan ja apuna käytettiin kunkin kunnan kanssa omaa Miro -taulua, jossa työstö tapahtui Xamkin hankehenkilöstön johdolla. Esimerkiksi Enonkoskella polkua työstettiin yhdessä veso-päivässä kaikkien kunnan opettajien kanssa ja polku viimeisteltiin loppuun sähköposti- ja Miro-työskentelyllä. Mikkelissä työpajoja järjestettiin 5 kpl, joista ensimmäinen oli hybridi ja muut toteutettiin etänä ja viimeiset keskustelut ja hionnat käytiin sähköpostilla ja Miroa hyödyntäen. Kaikki polut mallinnettiin ja kuvattiin. Keväällä 2022 apuun saatiin Xamkin graafisen suunnittelun opiskelijoita, joiden avulla poluista saatiin myös visuaalisesti näyttäviä. Näistä kaikista poluista muodostui Etelä-Savon laajuinen yrittäjyyskasvatuksen polku, joka julkaistiin hankkeen loppujulkaisussa "Etelä-Savon näköinen yrittäjyyskasvatus". <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-435-5>

4.3 MITEN HAKEMUKSEN KOHTEENA OLEVAA TOIMINTAA JATKETAAN JA TULOKSIA JA KOKEMUKSIA HYÖDYNNETÄÄN HANKKEEN PÄÄTTYMISEN JÄLKEEN?

Useimmat hankkeessa kehitetyt toimenpiteet oli tarkoitettu kertaluonteisiksi, mutta osa on sellaisia, jotka ovat jääneet esimerkiksi toteuttajan kurssitarjontaan lukioissa tai ammatillisella toisella asteella. Saatua kokemusta hyödynnetään yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä kussakin oppilaitoksessa ja kunnassa. Kun korona iski keväällä 2020, lähti Xamk rakentamaan yrittäjyyskasvatuksen verkkokurssia tarjottavaksi Mikkelin ja Pieksämäen lukiolle nimeltään "Mun osaaminen tulevaisuuden työelämässä". Tämä toteutettiin kesäkurssina muutamien opiskelijan kanssa, mutta idea lähti leviämään tästä ja muodostui -tuotepähe, josta luotiin räätälöity kurssi niin Kangasniemen, Juvan kuin Pieksämäen lukiolle.

Hankkeen toteutuksia käsiteltiin projektiryhmissä ja niissä heräsi myös ammatillisen toisen asteen kiinnostus yhteiselle toteutukselle, jossa eri oppilaitokset yhteiskehittävät Yrittäjyysprojekti-kokonaisuuden. Tämä lähti liikkeelle lukiokurssin haasteenratkaisemisosiosta, jossa lukiolaiset ratkoivat yrityksen antamaan oikeaa haastetta. Kaikki hankkeessa mukana olleet toisen asteen ammatilliset oppilaitokset kehittivät Xamkin ja Ruralian hankehenkilöstön avulla Yrittäjyysprojekti -kokonaisuuden, joka pilotoitiin Esedulla ja STEP-koulutuksessa ja kokonaisuus on jatkossa käytettävissä myös Samiedussa. Hyvä käytäntö syntyi nimenomaan eri oppilaitosten välisestä yhteistyöstä. Korkea-asteen toimijat kehittivät mallin ja sisällön, jota toisen asteen ammatilliset toimijat pystyivät hyödyntämään omassa opetuksessaan paikalliset tarpeet huomioiden ja mallia edelleen jatkojalostaen. Tämä oli hieno käytäntö ja tätä on tarkoitus hyödyntää myös jatkossa.

Hankkeessa syntyneet verkostot jäävät elämään myös hankkeen jälkeen. Tässä raportissa on jo aiemmin käsitelty niin Pieksämäen YEP-verkostoa kuin Savonlinnan yrittäjänpäivän ympärille luotua verkostoa. Projektiryhmästä muodostui myös tiivis verkosto, jonka yhteydenpito jatkuu vapaamuotoisesti myös hankkeen jälkeen vaikkei säännöllisiä tapaamisia enää olekaan. YES Etelä-Savo on pysyvä brändi, jonka alla hanketta toteutettiin ja jonka alla verkostoja voidaan kehittää myös tulevaisuudessa. Koska verkostojen ytimenä ovat aina ihmiset, henkilöstömuutoksilla eri organisaatioissa on väistämättä vaikutusta verkostojen toimijuuteen. Tämä tulee kuitenkin nähdä myös mahdollisuutena saada mukaan sekä uusia ihmisiä että laajentaa verkostoja aiempien toimijoiden kautta uusille kentille.

4.4 Toteutuiko hanke aiotulla maantieteellisellä alueella tai kuinka alue mahdollisesti muuttui? Saavutettiinko suunniteltu kohderyhmä vai tuliko siihen muutoksia? Oliko muita toteutukseen liittyviä muutoksia?

Hanke toteutui aiotulla maantieteellisellä alueella. Joka kuntaan ei saatu tehtyä yrittäjyyskasvatuksen ehjää polkua, mutta kaikissa käytiin keskustelua sivistystoimen johdon kanssa yrittäjyyskasvatuksesta ja sen mahdollisuuksista alueella. Joroinen siirtyi osaksi Pohjois-Savo hankkeen aikana, mutta pysyi mukana hankkeessa loppuun asti ja kunta kuvattiin osana Etelä-Savon polkua.

Hankkeen varsinainen kohderyhmä oli alueen toisen asteen opiskelijat (lukio ja ammatillinen koulutus) ja kaikkien kouluasteiden opettajat. Kohderyhmänä ovat myös korkea-asteen opiskelijat. Tämä kohderyhmä toteutui hyvin. Hankesuunnitelmassa oli erikseen mainittu vielä osatoteuttajien opiskelijat ja opettajat sekä yhteistyölukioiden opiskelijat ja opettajat. Sen sijaan mainitut Mäntyharjun ja Rantasalmen lukiot jäivät hankkeen ulkopuolelle myös toteutuksen osalta, koska eivät lähteneet mukaan toteuttamaan hanketta ostopalvelusopimuksella kuten muut kuusi mainittua lukiota. Eli tältä osin kohderyhmään tuli pieni muutos. Hanketekstissä näkyy myös Heinävesi, jolle jätettiin mahdollisuus tulla mukaan hankkeen toimintaan, mutta sen siirtyessä pois Etelä-Savosta, ei yhteistyötä käynnistetty. Koronapandemia vaikutti myös opettajien koulutuksiin paljon ja suunniteltuja veso-koulutuksia ei loppujen lopuksi pidetty kuin Enonkoskella osana yrittäjyyskasvatuksen ehjän polun rakentamisen prosessia. Kuntakohtaisia koulutuksia otti tämän lisäksi vastaan vain Puumalan kunta ja toinen heille tarjotuista koulutuksista toteutettiin verkkokoulutuksena, joten se avattiin myös muiden kuntien opettajille.

5 Seurantatiedot

5.1 Päästiinkö toteutuksessa hakemuksessa esitettyihin (kohta 12) numeerisiin tavoitteisiin? Mistä mahdolliset erot johtuvat?

Hankkeeseen oli suunnitelmassa asetettu tavoitteeksi 75 yritystä. Toteuma oli 73 yritystä. Tämä johtuu osittain siitä, että osassa toimeksianto saatiin toimijoilta, jotka ovat yhdistysmuotoisia, kuten päiväkotit, jonka taustaorganisaatio oli Pieksämäen Suomi-Amerikka yhdistys ry, ja Kesälahden kulttuuriseura ry. Yrityksistä ennakoitua suurempi määrä oli mikroyrityksiä (suunniteltu 30, toteuma 42), muita yrityksiä oli ennakoitua pienempi määrä (pieni yritys suunniteltu 30, toteuma 24 – keskisuuri yritys suunniteltu 10 – toteuma 5 ja suuryritys suunniteltu 5 ja toteuma 2. Tätä voi pitää positiivisena asiana, sillä usein mikroyrityksiä on vaikea saada hankkeisiin mukaan pienistä resursseista johtuen.

Hankkeen 500:sta osallistujista ajateltiin suunnitteluvaiheessa opiskelijoita olevan 390 ja työssä olevia ja yrittäjiä 110. Näistä 200 opiskelijan ajateltiin olevan alle 25-vuotiaita, 165 opiskelijan 25-29 vuotiaita ja 25 opiskelijan 30-54 vuotiaita. Työntekijöistä ja yrittäjistä 10 henkilön ajateltiin olevan 25-29 vuotiaita, 75 henkilön 30-54 vuotiaita ja 25 yli 54 vuotiaita. Naisten ja miesten lukumäärän ajateltiin menevän niin, että opiskelijoista naisia on 200 ja työssä olevista ja yrittäjistä 55 henkilöä.

Toteuma meni niin, että hankkeeseen osallistui lomakkeiden mukaan 501 henkilöä, joista opiskelijoita oli 415 ja työssä olevia ja yrittäjiä 86 henkilöä, joista aloituslomake saatiin kerättyä 81 henkilöltä. Suunnitelman ja toteutuman ero työssä olevien lukumäärässä johtuu pitkälti siitä, että opettajien koulutukset järjestettiin pääsääntöisesti verkossa, mistä syystä lomake jäi keräämättä isolta joukolta opettajia, yli 300 henkilöltä. Hankkeen voidaan kuitenkin katsoa tavoittaneen kohderyhmänsä erittäin hyvin. Hankkeen osallistujat ovat olleet arvioitua nuorempia, mikä johtuu siitä, että henkilölomakkeita on saatu kerättyä hyvin juuri lukioiden toimenpiteissä, joista suurin osa toteutettiin livenä.

Henkilökoulutus ja -työpäivien laskeminen on tällaisessa laajassa ja monen toteuttajan hankkeessa melko vaikeaa ja niiden ennakointi osoittautui yhtä vaikeaksi. Hakemukseen oli merkitty lähiopetuspäiviä 500, etäopetuspäivä 750, ohjaus- tai konsultointipäiviä 200 ja muita henkilötyöpäivä 50. Koronapandemia pakotti opetusta osittain verkkoon ja esimerkiksi opettajien koulutukset toteutuivat lähes kokonaan verkossa. Tästä syystä en katso, että pystyn määrittelemään tuntimääriä luotettavasti erotellen lähi- ja etäopetusta – osa kun on tapahtunut myös hybridisti eli osa osallistujista on ollut läsnä ja osa verkossa ja samassa toteutuksessa on käytetty sekä etä- että läsnäolo-opetusta. Kokonaisosallistumismäärä kuitenkin ylitty selvästi, joten katson, ettei eritellyt lähi- ja etäopetuspäiviin ole tässä vaiheessa niin merkityksellistä.

Yhden lukiokurssin työmääräksi on käytetty vanhan lukioasetuksen mukaista 38 tuntia eli 6 työpäivää/kurssi, joka voi sisältää sekä lähi- että etäopetusta. Monissa muissa toimenpiteissä opetuspäivien määrää ei ole kovinkaan helppoa laskea, koska oman työskentelyn määrä vaihtelee huomattavasti. Laskelmat on nyt tehty lähiopetuksen määrällä toisen asteen ammatillisissa toimenpiteissä, kun kyseessä ei ole kokonainen opintokokonaisuus. Opettajien koulutuksissa on laskelmassa huomioitu vain itse koulutusten kesto, ei ennako- tai jälkikäteisiä. Myös polkuprosessiin osallistumisen laskeminen on haastavaa, koska henkilöt osallistuivat työpajoihin eri määriä ja itsenäisen työskentelyn määrä varmasti vaihteli. Laskelmaa varten nämä huomioidaan muina henkilötyöpäivinä ja olen määritellyt työmäärät ohjattuun polkutyöskentelyyn käytettyjen osallistumistuntien mukaan ja polkuproessin kokonaislaajuuden mukaan.

Työpaketeista voidaan näillä ehdoilla laskea tulevan henkilökoulutus- tai työpäiviä seuraavasti:

- WP1 ja WP2 yrittäjyyskasvatuksen ja yrittäjyyden toimenpiteet
  - o lukioiden toteuttamat ostopalveluilla hankitut toimenpiteet – 1441 opetuspäivää
  - o ammatillisen toisen asteen toimenpiteet – vähintään 527 opetuspäivää
  - o muut 256 opetuspäivää
  - WP3 opettajien koulutus 216 opetuspäivää
  - WP4 ohjaus- tai konsultointipäiviä sekä muita henkilötyöpäiviä 54 päivää
- Näin laskien hankkeen kokonaispäivien toteumaksi saadaan 2494 päivää, joka ylittää suunnitelman. (suunnitelma: Lähiopetuspäiviä 500, Etäopetuspäiviä 750, Ohjaus- tai konsultointipäiviä 200 ja Muita henkilötyöpäiviä 50. Yhteensä 1 500 päivää).

5.2 Miten asetetut numeeriset tavoitteet palvelivat hankkeen toteutusta? Mitkä indikaattorit olisivat tukeneet paremmin toteutusta? Mitä mahdollisia omia seurantatietoja tai indikaattoreita toteutuksessa hyödynnettiin?

Numeerisista tavoitteista osallistuneiden yritysten määrä sekä osallistujamäärä palvelivat hankkeen toteutusta ja olivat hyödyllisiä ohjenuoria, vaikkakin henkilötietolomakkeita ei saatu etätoteutuksista juurikaan kerättyä. Oikeat osallistujamäärät ovat siis useita satoja suurempia.

Henkilökoulutus ja henkilötyöpäivät ovat haastava mittari, joka on vaikea ja hyvin työläs laskettava tämän tyyppisessä laajassa hankkeessa, jossa on paljon toteuttavia tahoja ja koulutustapahtumia sekä yhteistä työskentelyä ja monenlaista toimintaa. Niiden ei voida katsoa kuvaavan täydellisesti hankkeen sisällöllistä tavoitetta, mutta niiden avulla voidaan ehkä arvioida hankkeen laajuutta.

Hankkeen toteutusta paremmin tukevat indikaattorit olivat itse määritellyt toimenpiteiden lukumäärät toimijakohtaisesti, joiden avulla oli mahdollista arvioida toimintaa eri hankkeen vaiheissa. Tämä oli hyvä itse seurattava tieto joka tuki myös hankkeen seurantaraportointia.

6 Hakijan osaaminen, hankkeen riskiarviointi ja ohjausryhmä

6.1 Miten hanke kartutti tuensaajan hanketyöosaamista ja hankkeen sisällön mukaista osaamista?

Tuensaajaorganisaatioille kertyi hankkeen aikana runsaasti osaamista sekä sisällöllisen teeman eli yrittäjyyskasvatuksen kuin myös hanketyön osalta. Lisäksi hanketyö ja yrittäjyyskasvatuksen osaaminen lisääntyi merkittävästi mukana olleissa lukioissa, joilta yrittäjyyskasvatustalveluja ostettiin ostopalveluna.

6.2 Toteutuiko hankkeen aikana ennakoituja tai muita riskejä ja kuinka niihin reagoitiin?

Ennakoidut riskit olivat kohderyhmän saaminen toimenpiteisiin, laajan toimijaryhmän sitouttaminen hankkeeseen, hidas käynnistyminen, tulosten ja toiminnan vakiintumattomuus ja yritysten saaminen mukaan. Ennakoimaton riski oli koronapandemia, johon hankesuunnitelmassa ei oltu varauduttu. Ennakoidut riskit eivät sellaisenaan toteutuneet. Ainoastaan osa kunnista jäivät pois toimenpiteistä – lukiokuntina merkittävimmät eli Mäntyharju ja Rantasalmi sekä lisäksi Pertunmaa ja Hirvensalmi, joille ei tehty yrittäjyyskasvatuksen ehjää polkua. Muuten hankkeen kohderyhmä toteutui hyvin, sillä hankkeeseen oli osatoteuttajien ja kuntasopimusten kautta sitoutettu toimijat. Kunnille ja muille osatoteuttajille annettiin laaja valinnanvapaus toimenpiteiden suunnitteluun, ja näin löydettiin jokaiselle toimijalle oikeat toimenpiteet, johon opettajat ja opiskelijat saatiin sitoutettua. Koronapandemia vaikeutti jonkin verran kohderyhmän saamista toimenpiteisiin ja joidenkin toimenpiteiden ryhmäkoot olivat melko pieniä. Toimenpiteitä oli kuitenkin niin paljon, ettei tämä vaikuttanut hankkeen toteuttamiseen vaan näistä pienistäkin toimenpiteistä saatiin merkittävää osaamista toimijoille.

Koronapandemia vaikeutti erityisesti alkuvaiheessa merkittävästi hankkeen toimintaa. Uudet toimintatavat kuormittivat merkittävästi sivistystoimea ja kouluja ja oppilaitoksia, minkä vuoksi kehittämistoimintaan ei varsinkaan pandemian alussa riittänyt samalla tavalla paukkuja. Toisaalta korona toi myös hyvää – se nopeutti merkittävästi ns. digiloikkaa ja hankkeessa onnistuttiin erittäin hyvin toteuttamaan lopulta toimenpiteitä niin verkossa kuin hybridisti tarpeiden mukaan. Toki varsinkin alkuvaiheessa toimenpiteitä jouduttiin perumaan ja myöhemmin suunnittelemaan ja muotoilemaan uudestaan, jotta niitä voitiin toteuttaa pandemia-aikoina. Projektiyryhmässä pidettiin kiinni säännöllisistä kuukausittaisista palavereista myös pandemian aikana. On kuitenkin myönnettävä, että yhteistoimenpiteet eri toimijoiden välillä jäivät suunniteltua vähäisemmiksi, koska kouluja tai opetusryhmiä ei saanut sekoittaa useissa kunnissa hankkeen toteutusajana. Näihinkin saatiin joissain tapauksissa luotua erilaisia hybriditai verkkoratkaisuja, mutta yhteistyö ei varmasti osallistujista tunnu näin samalta kuin livetapahtumissa. Hankkeen käynnistyminen lähti hyvin käyntiin osatoteuttajien osalta, mutta koska lukioiden kanssa odotettiin toimenpiteiden laskutusmallia syksyllä 2019, lähtivät lukioiden toimenpiteet kunnolla vauhtiin vasta keväällä 2020. Koska koronapandemia iski heti maaliskuussa 2020 oli jatkoaika erittäin tarpeellinen erityisesti lukioiden toimenpiteiden loppuunsaattamiseksi ja yrittäjyyskasvatuksen ehjien polkujen rakentamiseksi.

6.3 Miten ohjausryhmä tuki hankkeen toteutusta? Miten ohjausryhmä luonnehti hankkeen onnistumista?

Laaja ohjausryhmä tuki hyvin hankkeen toteutusta. Hankkeen toiminnasta tehtiin loppuarviointi ohjausryhmän kokouksessa 7.6.2022 Xamkin hankkeiden päätösvaiheen arviointilomakkeen mukaisesti. Arvioinnissa tavoitteiden katsottiin täyttyneen hyvin. Toimenpiteiden arvioitiin

toteutuneiden suunnitelmien mukaisesti ja hanke sai aikaan luvatut tulokset. Vaikutukset osiossa toiminta katsottiin vakiintuneeksi ja tuloksia hyödynnetään hankkeen päätyttyä. Tulosten jatkokäytön katsottiin toteutuneen tyydyttäväksi. Toiminnan nähtiin vastaavan hyvin alueelliseen tarpeeseen, toiminnan tukevan ammattikorkeakoulun strategisia tavoitteita ja toimijoiden osaamisen nähtiin lisääntyneen. Kirjallinen palaute: "Suunnitelmia on jouduttu hieman muuttamaan matkalla, mutta muutosten mukaiset toimenpiteet ja tulokset on toteutuneet hyvin. Toiminnan vakiintumista on vaikea arvioida tällä hetkellä, mutta paljon eri hankkeen toimenpiteitä jää pysyväksi toiminnaksi eri oppilaitoksiin, jotka ovat hankkeeseen osallistuneet. Toimijoiden osaaminen on heidän oman arvionsa mukaan lisääntynyt ja uusia työvälineitä on saatu kehittämiseen. Palautteet koulutuksista ovat olleet hyviä ja osallistujia opettajien koulutuksissa on ollut 395."

6.4 Miten kohderyhmä koki hankkeen? Millaista palautetta kohderyhmältä on saatu?

Palautteet koulutuksista ovat olleet hyviä, mutta kirjallista palautetta saatiin kerättyä vain harvoilta opettajilta. Xamkin ilmoittautumisjärjestelmä lähettää osallistujille automaattisen kysymyksen, johon harvan viestiin vastaajat vastasivat positiivisesti. Koulutuksista voidaan ajatella pidettyä sitä kautta, että useat osallistujat osallistuivat useampaan kuin yhteen koulutukseen ja toivoivat lisää koulutuksia tietyistä aiheista. Tämä on näkemys mukaan paras arvio onnistuneesta toteutuksesta. Oppilaitosten toimenpiteistä ei hankkeen puolesta kerätty palautetta, vaan sen he antavat lopetuslomakkeessa.

Hankkeesta kerättiin laajasti palautetta projektiryhmältä. Asteikolla 1-5, projektiryhmä arvioi:

- 1) Projektin vastasi hyvin tarpeisiin 4,8
- 2) Hankkeen tavoitteet toteutuivat hyvin 4,4
- 3) Olen tyytyväinen hankkeen tuloksiin kokonaisuudessaan 4,4
- 4) Olen tyytyväinen oman organisaationi tuloksiin hankkeessa 4,4
- 5) Olen tyytyväinen omaan toimintaani hankkeessa 4,5.

Vastaajista yhtä lukuun ottamatta kaikki halusivat osallistua yrittäjyyskasvatushankkeisiin myös jatkossa.

Erityistavoitteiden 9.1 ja 9.2 mukaisten kysymysten osalta vastaajia oli 386 lopetuslomakkeen täyttäneitä. Kaikkien kysymysten arvosana sijoittui 1-5 -asteikolla 3,53 – 4.10 eli palautetta voi pitää hyvänä. Kaikista korkeimman arvosanan 4,10 siten että yksittäisistä arvosanoista eniten valittiin arvosanaa 5 (130 vastaajaa) sai kysymys "Mielestäni koulutuksen oppimisilmapiiri oli myönteistä ja kannustavaa ja tehosti omaa oppimistani". Tämä palaute oli erityisen mieluinen, koska koko hankkeen ajan pyrimme positiiviseen ja kannustavaan ilmapiiriin niin hankehenkilöstön kun hankkeeseen osallistuneiden opettajien osalta ja tämä selkeästi näkyi kohderyhmälle. Seuraavaksi korkeimman arvosanan 3,98 sai kysymys "Mielestäni kouluttajan asiantuntemus vastasi koulutuksen tavoitteisiin ja tehosti omaa oppimistani" ja pisteet 3,93 sai kysymys "Mielestäni koulutusjärjestelyt ovat sopineet hyvin omaan elämäntilanteeseeni (esimerkiksi koulutusjärjestelyjen joustavuus) ja tukeneet oppimistani". Nämä ovat myös mukavia palautteita hankkeen kannalta erityisesti koska paljon toimenpiteitä jouduttiin siirtämään verkkototeutukseen – kuitenkin ilmeisen onnistuneesti.

Heikoin arvosana 3,53 oli kysymyksellä "Mielestäni kehittämistoimen ansiosta oman työorganisaationi kyky tarjota laadukasta koulutusta sekä osaamisen kehittämistä edistävää ohjausta ja tukea on parantunut (esim. hanke, jossa kohteena oppilaitoksen antaman koulutuksen kehittäminen, ei suora koulutushanke)", mihin osaltaan varmasti vaikutti kysymyksen vaikeaselkoisuus – opiskelijavastaajat tuskin ymmärsivät, että tämä ei koske heitä, vaikka tähän kysymykseen eniten vastattiin "Ei relevantti" – vastausta (81 vastaajaa).

Kaikki kysymykset ja keskiarvot:

1. Koulutuksen tarjoama joustava ja yksilöllinen opintopolku on tehostanut omaa oppimistani – ka. 3,73
2. Koulutuksen aikana tarjottu tuki ja ohjaus ovat tehostaneet omaa oppimistani – ka. 3,81
3. Mielestäni koulutuksessa käytetyt opetusmenetelmät ovat lisänneet omaa kykyäni vastata työelämän muuttuneisiin tarpeisiin (esimerkiksi digitalisoituminen) – ka. 3,71
4. Arvioni mukaan mahdollisuuteni työllistymiseen tai työssä jatkamiseen ovat koulutuksen / kehittämistoimenpiteen seurauksena parantuneet – ka. 3,66
5. Mielestäni koulutusjärjestelyt ovat sopineet hyvin omaan elämäntilanteeseeni (esimerkiksi koulutusjärjestelyjen joustavuus) ja tukeneet oppimistani – ka. 3,93
6. Mielestäni koulutuksen fyysinen ympäristö sekä oppimateriaalit olivat laadukkaat ja tehostivat omaa oppimistani – ka. 3,89
7. Mielestäni kouluttajan hyvät ja toimivat työelämäyhteydet ovat tehostaneet omaa oppimistani – ka. 3,81
8. Mielestäni kouluttajan asiantuntemus vastasi koulutuksen tavoitteisiin ja tehosti omaa oppimistani – ka. 3,98
9. Arvioni mukaan oma ammatillinen osaamiseni on koulutuksen / kehittämistoimenpiteen seurauksena parantunut – ka. 3,75
10. Mielestäni oma osaamiseni vastaa nyt koulutuksen / kehittämistoimenpiteen jälkeen paremmin muuttuviin työelämän tarpeisiin – ka. 3,68
11. Mielestäni oma ammatillinen itseluottamukseni (tai työnhaukseni motivaatio) on parantunut koulutuksen seurauksena – ka. 3,71
12. Mielestäni kehittämistoimen ansiosta oman työorganisaationi kyky tarjota laadukasta koulutusta sekä osaamisen kehittämistä edistävää ohjausta ja tukea on parantunut (esim. hanke, jossa kohteena oppilaitoksen antaman koulutuksen kehittäminen, ei suora koulutushanke) – ka. 3,53
13. Mielestäni koulutuksen oppimisilmapiiri oli myönteistä ja kannustavaa ja tehosti omaa oppimistani. – ka. 4,10

7 Horisontaaliset tavoitteet

7.1 Sukupuolten tasa-arvo

	Kyllä	Ei	Perustelu
Hankkeessa tehtiin toimintaympäristön analyysi sukupuolinäkökulmasta	x		Hankkeen suunnitteluvaiheessa tehtiin toimintaympäristön analyysi sukupuolinäkökulmasta. Analyysiin ei käytetty ulkopuolisia asiantuntijoita. Oletus oli, että suurin osa hankkeen koulutuksiin osallistuvista opettajista on naisia ja että opiskelijoissa sukupuoli ei ole merkittävä tekijä. Toimenpiteissä pyrittiin tasapuolisuuteen ja innostamaan molempia sukupuolia osallistumaan. Ennako-oletukset toteutuivat melko hyvin ja naisten kokonaismäärä osallistujissa on jonkin verran miehiä suurempi.

	Kyllä	Ei	Perustelu
Sukupuolinäkökulma huomioitiin hankkeen toiminnassa (valtavirtaistaminen)	x		Sukupuolinäkökulma otettiin huomioon hankkeen toiminnassa suunnitteluvaiheessa. Oletus oli, että suurin osa hankkeen koulutuksiin osallistuvista opettajista on naisia ja että opiskelijoissa sukupuoli ei ole merkittävä tekijä. Toimenpiteissä pyrittiin tasapuolisuuteen ja innostamaan molempia sukupuolia osallistumaan. Ennako-oletukset toteutuivat melko hyvin ja naisten kokonaismäärä osallistujissa on jonkin verran miehiä suurempi.
Hankkeen päätavoite oli sukupuolten tasa-arvon edistäminen		x	Hankkeen päätavoite ei ole sukupuolten tasa-arvon edistäminen.

7.2 Kestävä kehitys

Vaikutuksen kohde	Vaikutusaste		Perustelu
	Välitön vaikutus	Välillinen vaikutus	
Ekologinen kestävyys			
Luonnonvarojen käytön kestävyys	0	0	Ei välittömiä vaikutuksia.
Ilmastonmuutoksen aiheuttamien riskien vähentäminen	0	0	Ei välittömiä vaikutuksia.
Kasvillisuus, eliöt ja luonnon monimuotoisuus	0	0	Ei välittömiä vaikutuksia.
Pinta- ja pohjavedet, maaperä sekä ilma (ja kasvihuonekaasut)	0	0	Ei välittömiä vaikutuksia.
Natura 2000 -ohjelman kohteet	0	0	Ei välittömiä vaikutuksia.
Taloudellinen kestävyys			
Materiaalit ja jätteet	0	0	Ei välittömiä vaikutuksia.
Uusiutuvien energialähteiden käyttö	0	0	Ei välittömiä vaikutuksia.
Paikallisen elinkeinorakenteen kestävä kehittäminen	2	6	Välitön vaikutus paikallisen elinkeinorakenteen kestävään kehittämiseen ei ollut kovin suurta kuten ennalta oletettiin, mutta välillisesti elinkeinorakenteen monipuolistaminen on yrittäjyyskasvatuksen vahvistuessa ja nuorten ideoiden realisoituessa mahdollista. Toimenpiteitä tehtiin yhdessä paikallisten yritysten kanssa.
Aineettomien tuotteiden ja palvelujen kehittäminen	5	7	Aineettomia tuotteita ja palveluita kehitettiin hankkeessa yrittäjyyteen liittyvissä toimenpiteissä, joissa nuoret perustivat tai suunnittelivat omia yrityksiään. Nuorten ideat voivat tuottaa nyt tai tulevaisuudessa myös uutta palveluliiketoimintaa tai tukea nykyisten paikallisten yritysten aineettomia tuotteita tai palveluita. Toimenpiteitä tehtiin yhdessä paikallisten yritysten kanssa.
Liikkuminen ja logistiikka	0	0	Ei välittömiä vaikutuksia.
Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys sekä yhdenvertaisuus			
Hyvinvointi	5	6	Hankkeella ei voida katsoa olevan vaikutusta terveyteen tai harrastemahdollisuuksiin. Sen sijaan hyvinvointia sen voidaan katsoa lisänneen esim. opettajien koulutuksien avulla ja lisäten heidän ammatillista osaamistaan. Esteettömyyteen pyrimme vaikuttamaan järjestämällä koulutukset verkkokoulutuksina ja loppuvaiheessa ne olivat katsottavissa myös nauhoitteina. Tämän voi katsoa lisäävän myös osallisuutta ja tiedon saatavuutta. Opiskelijoiden tulevaisuuden työllisyyden edistäminen on hankkeen peruslähtökohta samoin luovuuden toteuttaminen ja näiden voi katsoa toteutuneen hankkeessa hyvin.
Tasa-arvon edistäminen	0	0	Ei välittömiä vaikutuksia.
Yhteiskunnallinen ja kulttuurinen yhdenvertaisuus	0	0	Ei välittömiä vaikutuksia.
Kulttuuriympäristö	0	0	Ei välittömiä vaikutuksia.
Ympäristöosaaminen	0	0	Ei välittömiä vaikutuksia.

8 Julkisuus, tiedottaminen ja yhteydet muihin hankkeisiin

8.1 Miten hanke näkyi julkisuudessa? Miten hankkeesta tiedotettiin?

Mediatiedotteita tehtiin hankkeen tietyistä toimenpiteistä kuten liikeideakilpailuista sekä Pieksämäen Hauenkidasta vuonna 2019 ja 2020, ja maakunnallisesta Kultaisesta Jousesta 2021 sekä kilpailun startatessa että sen voittajien osalta. Nämä tuottivat tulosta seuraavasti: Pieksämäen lehti 2019:

<https://www.savonsanomat.fi/pieksamaenlehti/pieksamaki/Veturitorilla-palkittiin-parhaat-liikeideat/1470335>

Pieksämäen lehti 2020

<https://doc.lianamonitor.com/4e5/638/4e563865fc45df8e3be8a69a56e35a7e5ce0b5dee1dc6987328ecf826b813b69.html>

Länsi-Savo 21.4.2021 Kultainen jousi -kilpailulla halutaan vauhdittaa eteläsavolaista yritystoimintaa

Lisäksi muutama lukio sai toimenpiteitä näkyväksi paikallislehdissä:

Kangasniemen Kunnallislehti 18.2.2021 - ei verkkojulkaisua: Lukiossa opitaan yrittäjyydestä - Hanke on tuonut uusia välineitä yrittäjyyskasvatukseen.

Juvan lehti 23.12.2021: Yritystoimintakurssi versoi liikeideoita

Mikkelin kaupunkilehti 9.3.2022: Lukiosta eväitä yrittäjyyteen

Viestintää voisi aina tehdä enemmän, mutta katsomme tämän määrän vastaavan odotuksia. Hanketta ja sen toimenpiteitä esiteltiin hankkeen omilla nettisivuilla, blogijulkaisuissa ja kansallisen YES verkoston sivuilla sekä sosiaalisessa mediassa eri hanketoimijoiden osalta.

8.2 Mihin hankkeisiin tai hankekokonaisuuksiin hanke toiminnallisesti tai muuten liittyi ja miten? (Merkitse myös hakemusnumerot tai hankekoodit)

Yhteistyötä tehtiin Yrittäjyyden kolmas aalto -hankkeen (S22175), Koulutusportti -hankkeen (S22286) ja Uusille urille hankkeen (S21466) kanssa. Yhteistyössä järjestettiin tapahtumia tai toimenpiteitä ja Koulutusportti-hankkeen kanssa oppia hyödynnettiin puolin ja toisin meidän Etelä-Savon yrittäjyyskasvatuksen ehjän polun rakentamisessa ja heidän Savostamon yrittäjyyspolkujen rakentamisen kanssa.

9 Aineiston säilytys

9.1 Missä hankkeen aineisto säilytetään tai arkistoidaan? Yhteyshenkilön yhteystiedot.

Hankkeen aineisto (muu kuin taloushallinnon aineisto) tallennetaan ja arkistoidaan tiedonohjaussuunnitelman mukaisesti Dynasty-asianhallintajärjestelmään.

Kirjanpitoaineisto, osto- ja matkalaskut sekä myyntilaskut käsitellään hankkeen aikana toimintokohtaisissa järjestelmissä ja arkistoidaan Visman Archive -järjestelmään.

Niiltä osin kuin asiakirjoja ei ole tallennettu järjestelmiin, arkistoidaan ohjelmakauden 2014 - 2020 hankkeiden asiakirjat paperisina.

ESR-hankkeiden henkilötietoja sisältävät ESR-lomakkeet (Tietosuoja-asetus (EU 679/2016) säilytetään lukollisissa tiloissa päätearkistossa, Mikkelin kampus, MB0007-011 Patteristonkatu 2, Mikkelä.

Yhteyshenkilö: arkistovastaava, p. 040 655 0555 (vaihe).

10 Liitteet ja allekirjoitus

Liitteet

Tuensaaja vakuuttaa tässä loppuraportissa ja sen taustalomakkeissa antamansa tiedot oikeiksi.

Päiväys ja hakijaorganisaation sähköinen allekirjoitus

31.10.2022 Talsi Noora Maarit
tutkimusjohtaja

Asiakirja on allekirjoitettu sähköisesti

S21772 Yrittäjyyskasvatuksella elinvoimaa Etelä-Savoon

Kustannusarvion ja rahoitussuunnitelman toteuma

Kustannukset	Yhteensä €	Rahoitus	Yhteensä €	% nettokustannuksista
1. Palkkakustannukset	340 664,70	Kuntien rahoitus: ulkopuolinen rahoitus	18 000,00	3,35
2. Ostopalvelut	136 942,35	Kuntien rahoitus: tuensaajan omarahoitus	25 224,28	4,69
3. Muut kustannukset	1 993,47	Muu julkinen rahoitus: tuensaajan omarahoitus	96 221,05	17,90
4. Flat rate	57 913,00	Yhteensä	131 439,29	24,45
Kustannukset yhteensä	537 513,52			
Nettokustannukset yhteensä	537 513,52	Rahoitussuunnitelma yhteensä	186 996,00	

Kustannusarvio yhteensä	747 992,00
-------------------------	------------